

Μνήμων

Τόμ. 8 (1982)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ: Φορολογία και δεχρηματισμός στην οικονομία των βαλκανικών χωρών (15ος-16ος αι.) ● ΑΝΤ. ΛΙΑΚΟΣ: Οι φιλελεύθεροι στην επανάσταση του 1862. 'Ο πολιτικός σάλλογος «Ρήγας Φεραίος» ● ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΔΑ: Πολιτισμικοί στρατηγικοί στην Ελλάδα στα τέλη του 19ου αιώνα ● ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΒΛΑΣΣΗ: 'Η συμμετοχή των Έπτανήσιων στα 'Ορλωφικά (1770) και ή αντίδραση της Βενετίας ● ΑΛΕΚΑ ΜΠΟΥΤΖΟΥΒΗ - ΜΠΑΝΙΑ: Τό Καποδιστριακό κόμμα 1832-1833. 'Από την ήττα στον παραγκωνισμό και την καταδίκη ● Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ: Συγκριτισμός ● ΟΛΓΑ ΓΚΡΑΤΖΙΟΥ: Τό μονόφυλλο του Ρήγα του 1797. Παρατηρήσεις στη νεοελληνική εικονογραφία του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου ● Γ. ΜΟΥΡΕΛΟΣ: 'Η προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης και οι σχέσεις της με τους συμμάχους (Σεπτέμβριος 1916-Ιούνιος 1917) ● Η. FLEISCHER: Νέα στοιχεία για τη σχέση Γερμανικών άρχων κατοχής και Ταγμάτων 'Ασφαλείας ● Ε. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ: Τό πρόβλημα των γενεαλογιών στην 'Ιστορία ● Π. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ: 'Η έμπορική έταιρική συνεργασία του βενετικού οίκου Ταρονίτη - Θεοτόκη και των αδελφών Γ. και Θ. Παρηγόρα των (1732-1737). ● ΑΡ. Κ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: 'Ένα άγνωστο έπιστόμιο και μία ελληνική μαρτυρία για τό πέρασμα του Lenke από τη Ταρσίτση της Θεσσαλίας ● Γ. ΚΟΚΚΩΝΑΣ: 'Ισοκράτους λόνοι τρεΐς: Φλωρεντία c. 1495 ή Ρώμη c. 1517; Γέρω από μία διάφθορα στον Legrand. ● Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ: 'Η άσημαντη μαρτυρία ● Γ. ΜΠΩΚΟΣ: Συμπληρωματικά στοιχεία σχετικά με την πρόταση του Π. Μαρκίδη-Πούλιου για έγκατάσταση τυπογραφείου στα 'Επτήνηρα ● Τ. Ε. ΣΚΑΒΕΝΙΤΗΣ: Βιβλιολογικά Α' ● Χ. ΛΟΥΚΟΣ: 'Η ένδειξη προσόδων κατά την Καποδιστριακή περίοδο. ● ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1977

ΑΘΗΝΑ 1980 - 1982

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑΝΗΣΙΩΝ ΣΤΑ ΟΡΛΩΦΙΚΑ (1770) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΕΡ. ΒΛΑΣΣΗ

doi: [10.12681/mnimon.225](https://doi.org/10.12681/mnimon.225)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΛΑΣΣΗ Δ. Ε. (1982). Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑΝΗΣΙΩΝ ΣΤΑ ΟΡΛΩΦΙΚΑ (1770) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ. *Μνήμων*, 8, 64-84. <https://doi.org/10.12681/mnimon.225>

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑΝΗΣΙΩΝ ΣΤΑ ΟΡΛΩΦΙΚΑ (1770) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων στὸν Ἀ΄ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο (1768 - 1774) ἔχουν γραφεῖ πολλὰ στὴν ἑλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία¹. Πολλὲς πληροφορίες, ἐπίσης, ὑπάρχουν στὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο Βενετίας² τόσο γιὰ τὶς προετοιμασίες τοῦ ρωσικοῦ στόλου, ὅσο καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἐπεισόδια τοῦ πολέμου. Στὸν πόλεμο αὐτὸ πολλὰ πρόσφεραν οἱ Ἑπτανήσιοι, ποὺ στὴ βοήθειά τους μάλιστα ὑπολόγιζαν πολὺ οἱ Ρῶσοι, πράγμα ποὺ δὲν ἦταν καθόλου εὐχάριστο γιὰ τὴ Βενετία. Αντίθετα, αὐτὴ ἔκανε τὰ πάντα γιὰ νὰ ἐμποδίσει μιὰ τέτοια συμμετοχὴ, ἐνῶ παράλληλα δὲν ἔπαυε νὰ δισβεβαιῶναι τὸ Σουλτάνο γιὰ τὰ φιλικὰ της αἰσθήματα. Ἡ στάση της αὐτὴ ἦταν πιστὴ μὲ τὴν πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς της. Ἡ κατάστασις ποὺ βρισκόταν τῆς ἐπέτρεπε μόνο τὴν οὐδετερότητα, γιατί μόνο ἔτσι μποροῦσε νὰ ἀποφύγει τὸν κίνδυνο ποὺ ἔβλεπε νὰ ἀπειλεῖ τὰ συμφέροντά της, ἐξ αἰτίας ἐκείνου τοῦ πολέμου.

Μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, τέλη Σεπτεμβρίου - ἀρχὲς Ὀκτωβρίου 1768, οἱ ἀδελφοὶ Ὀρλώφ ἦρθαν στὴ Βενετία μὲ τὸ ψευδώνυμο Ὀστρώβ. Κύριος σκοπὸς τους ἦταν νὰ ἔρθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἕλληνες

1. Ἄπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τόμ. Δ΄, Θεσσαλονίκη 1973. Τάσος Ἀθ. Γριστόπουλος, *Τὰ Ὀρλωφικά. Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασις τοῦ 1770 καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς*, Ἀθήνα 1967. Στεφ. Ν. Θωμόπουλος, *Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν ἀπὸ ἀρχαιστῶν χρόνων μέχρι 1831*, Πάτρα² 1950. Π. Χιώτης, *Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου*, τόμ. Γ΄, Κέρκυρα 1863. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τόμ. ΙΑ΄, Ἀθήνα 1975, ὅπου καὶ ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. C. Manfroni, «Documenti veneziani sulla campagna dei Russi nel Mediterraneo 1770 - 71», *Atti del Reale Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti*, 72 (1912 - 13), parte seconda. A. M. Alberti, «Venezia e la Russia alla fine del secolo XVIII (1770 - 1785)», *Archivio Veneto*, 10 (1931) 222 - 283 11 (1932) 287 - 345. F. Venturi, *Settecento riformatore III. La prima crisi dell' antico Regime (1768 - 1776)*, Torino 1979.

2. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἐγγράφων, ποὺ εἶναι διασκορπισμένα σὲ διάφορες σειρὲς, περιλαμβάνουν πληροφορίες ἐμμεσες, γιατί ἡ Βενετία δὲν εἶχε ἐπίσημο ἀντιπρόσωπο στὴν Αὐλὴ τῆς Αἰκατερίνης Β΄. Οἱ πρεσβευτὲς της, ὅμως, καὶ οἱ πρόξενοι στὶς κύριες εὐρωπαϊκὲς πόλεις, ὁ Βάιλος στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ οἱ διάφοροι ἀξιωματοῦχοι στὴν Ἀνατολή, μετέδιδαν ἀκριβεῖς πληροφορίες καὶ εἰδήσεις γιὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασις καὶ τὶς πολεμικὲς ἐτοιμασίες τῶν δύο χωρῶν. Βλ. C. Manfroni, ὁ.π., σ. 1145.

ποὺ ἦταν ἐγκατεστημένοι στὴν πόλη καὶ νὰ βροῦν χρήματα γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἐξέγερση στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἤδη εἶχε προετοιμαστεῖ κατάλληλα³. Μεγάλῃ βοήθειά τοὺς πρόσφερε ὁ Πάνος Μαρούτσης⁴, Ἡπειρώτης στὴν καταγωγὴ καὶ πολὺ δραστήριος. Παράλληλα ἐγίνε προσπάθεια γιὰ νὰ πεισθεῖ ἡ βενετικὴ κυβέρνησις νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ παραχωρήσει τὸ δικαίωμα στὸ ρωσικὸ στόλο νὰ χρησιμοποιήσει τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου Πελάγους ὡς ὄρμητήριο⁵. Ἡ δι' σπιστία, ὅμως, τῆς Βενετίας γιὰ τὴ Ρωσία, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ ὁ φόβος τῆς γιὰ τὴν ὀθωμανικὴ δύναμη στὴ Μεσόγειο, ἀπ' τὴν ἄλλη, τὴν ἔκαναν νὰ ἀπορρίψει τὰ σχέδια τῶν Ὀρλωφ καὶ συγχρόνως νὰ τοὺς ζητήσῃ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔδαφός τῆς, γιὰ τὴν ἡ δραστηριότητά τοὺς προξενόυσε ἀνησυχίες στὴν ἤδη παραγμένη κυβέρνησις. Στὴ Σύγκλητο ἀκούγονταν δύο ἀντίθετες γνώμες. Ἡ μιὰ, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' τὸν πόλεμο καὶ νὰ ἀκολουθήσουν πολεμικὴ πολιτικὴ, ποὺ τόσο εἶχε ἀποδώσει στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ἡ ἄλλη, ὅτι ἔπρεπε νὰ τηρηθεῖ αὐστηρὴ οὐδετερότητα, γιὰ τὴ συνθήκη τοῦ Πασάροβιτς (1718) εἶχε προκαλέσει πολλές ζημιές στὴ Δημοκρατία⁶. Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπ' τὴ διεθνή πολιτικὴ ποὺ τὴν ἀπασχολοῦσε ἐκείνη τὴν περίοδο, ἡ Βενετία εἶχε καὶ ἐσωτερικὰ προβλήματα. Βρισκόταν σὲ κρίσιμο σημεῖο ἢ μάχη πού, μαζί μὲ τὰ ἄλλα κράτη τῆς Ἰταλίας, ἔκανε ἐναντίον τῆς Παπικῆς Curia. Ἦταν παραμονές τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου Βαβίου τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ οἱ μεγάλες οἰκογένειες τῶν Πατρικίων βρισκόνταν σὲ ἀναταραχὴ. Ἐπρεπε νὰ βρεθεῖ ὁ τρόπος τῆς ὀμαλῆς ἐκλογῆς, γιὰ τὴν ἡ περίστασις δὲν ἦταν κατάλληλη γιὰ ἀντιδράσεις καὶ ἐχθρότητες⁷.

Μιὰ ἀπρόσμενη, γιὰ τὴ Βενετία, ἐπέμβασις ἦταν ἐκείνη τῆς Αὐστρίας. Ἡ αὐτὴ τῆς Βιέννης ἐπιχείρησε νὰ πείσει τὴ Βενετία νὰ ἐξοπλισθεῖ καὶ νὰ ἐτοιμαστεῖ γιὰ ἄμυνα, ἐτοιμάζοντάς τὴν ἔτσι γιὰ μιὰ πιθανὴ συμμαχία ἐναντίον τῶν Τούρκων. Με αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ Αὐστρία θὰ ἐξασφάλιζε τὸ ἐμπόριό τῆς στὴν Τεργέστη. Φυσικὰ ἡ Βενετία δὲν δέχτηκε ν' ἀκολουθήσει τὰ αὐστριακὰ σχέδια⁸. Ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνα γιὰ τὴ θέση τῆς ἀπέναντι στὶς δύο μεγάλες δυνάμεις. «Non intendeva offendere i russi, ne mancare ai patti coi Turchi». Ὅσο γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς Piazza τῆς, φυσικὰ δὲν

3. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 31.

4. Γι' αὐτὸν βλ. Μ. Μανουσάκης, *Ἀνέκδοτα Πατριαρχικὰ γράμματα (1547 - 1806)* πρὸς τοὺς ἐν Βενετία Μητροπολίτας Φιλαδελφείας καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν ἀδελφότητα, Βενετία 1968, σ. 80 - 83. Alberti, ὁ.π., σ. 223, 232 - 234, 237, 239, 251, 258, 305, 312. Venturi, ὁ.π., σ. 29 - 30, 32 - 33.

5. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, ὁ.π. σ. 62 - 63.

6. Βλ. καὶ Manfroni, ὁ.π., σ. 1147 - 1148.

7. Venturi, ὁ.π., σ. 31 - 32.

8. Venturi, ὁ.π., σ. 32.

άγνοοῦσε τὴ μεγάλη τους προσφορά στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς καὶ στὴν κίνηση τοῦ ἐμπορίου τῆς μὲ τὴν Ἀνατολή. Ἀλλὰ στὴν ἴδια Piazza δροῦσαν καὶ ἔμποροι ὀθωμανικῆς ἢ ἀλβανικῆς ὑπηκοότητας, πού εἶχαν στὰ χέρια τους ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἐμπορίου τοῦ κεραιοῦ, μαλλινοῦ καὶ καπνοῦ. Καὶ σίγουρα δὲν θὰ ἀντιδροῦσαν εὐνοϊκὰ ἢ ἡ Βενετία εὐνοοῦσε τὴ Ρωσία. Ὁ ἐμπορικὸς χαρακτήρας τῆς βενετικῆς παράδοσης ἔκανε δύσκολη ὅποια-δήποτε ἐκλογὴ⁹.

Στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Σουλτάνος πίεζε τὸ Βαίλο νὰ δηλώσει φανερά ποιὸς ἦταν οἱ διαθέσεις τῆς Βενετίας. Μὲ διαταγὴ τῆς Συγκλήτου ὁ Βαίλος διαβεβαίωσε τὸ Σουλτάνο ὅτι ἡ Βενετία θὰ παρέμενε οὐδέτερη καὶ ὅτι τὰ αἰσθήματά τῆς ἦταν φιλικότατα. Ἡ ἀλήθεια ἦταν ὅτι καὶ με τὶς δύο ἐμπόλεμες δυνάμεις εἶχε σχέσεις φιλικές. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅμως ὅτι μὲ τὴν Τουρκία ἦταν δεμένη μὲ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ Πασάροβιτς. Πρὸς τὴ Ρωσία τὴν ἔσπρωχνε τὸ ἐμπορικὸ συμφέρον καὶ εἰδικὰ ἡ ναυσιπλοΐα στὴ Μαύρη Θάλασσα¹⁰. Ἴσως γι' αὐτὸ ὁ Σουλτάνος δὲν ἔδειξε καὶ μεγάλη ἐμπιστοσύνη, καὶ γιὰ τὴν ἤδη στὴν Πελοπόννησο οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐπαναστατήσῃ καὶ ἔτρεχε ἡ φήμη ὅτι ἡ Βενετία συμμάχησε μὲ τὴ Ρωσία καὶ ὅτι ἐτοιμαζόταν μάλιστα νὰ στείλει ναυτικὴ δύναμη στὸ Μοριά¹¹.

Στὸ μεταξύ ἐγίνε γνωστὸ ὅτι ἡ ρωσικὴ ἀρμάδα ἐτοιμαζόταν νὰ κατέβει στὴ Μεσόγειο. Ἡ Βενετία κατάλαβε τὸν κίνδυνο πὺ διέτρεχε, τόσο τὸ ἐμπόριό τῆς, ὅσο καὶ οἱ κτήσεις τῆς. Βιάστηκε νὰ διαμαρτυρηθεῖ, ἀλλὰ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αἰκατερίνης Β', Galitzin, τὴν καθησύχασε βεβαιώνοντάς τὴν ὅτι ἡ ναυσιπλοΐα καὶ τὸ ἐμπόριό τῆς δὲν διέτρεχαν κανένα κίνδυνο. Οἱ βεβαιώσεις αὐτὲς δὲν ἦταν καὶ τόσο καθησυχαστικές, ἀπὸ τὴ στιγμή πὺ τὰ ἐμπορικὰ τῆς πλοῖα ἐξυπηρετοῦσαν μὲ τὰ ταξίδια τους τοὺς Τούρκους, καί, σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ Ναυτικοῦ Δικαίου, τὸ φορτίο τους μποροῦσε νὰ κατασχεθεῖ σὺν πολεμικὸ λαθρεμπόρευμα¹².

Ἐξ ἄλλου, ἡ Βενετία φοβόταν ὅτι ἡ ρωσικὴ προπαγάνδα θὰ προκαλοῦσε ἀναταραχὲς καὶ ἐπαναστατικὰ κινήματα στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου, γεγονός πὺ θὰ ἐβαζε σὲ κίνδυνο τὶς σχέσεις τῆς μὲ τὴν Τουρκία. Ἦδη ὁ Σουλτάνος πίστευε, ὅτι ἡ Βενετία θὰ ἐπέτρεπε στοὺς Ρώσους νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ λιμάνια τῆς, παρὰ τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Βαίλου γιὰ τὴν οὐδετερότητά τῆς, γιὰ τὴν ἔρχονταν εἰδήσεις στὴν Πύλη γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ τῶν ὑπηκόων τῆς στὰ Ἐπτάνησα. Ἐνα πλοῖο ρωσικὸ ἄραξε στὴν

9. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 32 - 33.

10. Alberti, ὁ.π., σ. 224.

11. Manfroni, ὁ.π., σ. 1150 - 1151.

12. Βλ. καὶ Manfroni, ὁ.π., σ. 1152 - 1153.

Κέρκυρα¹³ καὶ τὸ πλήρωμά του ξεσήκωσε τοὺς κατοίκους της¹⁴. Στὴ συνέχεια κατευθύνθηκε πρὸς τὴ Ζάκυνθο καὶ τὴν Κεφαλονιά, καὶ σὲ λίγο δὲ τὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου ξεσηκώθηκαν¹⁵. Ἄρχισαν οἱ μεταναστεύσεις στὴν Πελοπόννησο. Ὁ Προβλεπτής τῆς Κεφαλονιάς Zuanne Pizzamano πληροφοροῦσε μὲ γράμμα του¹⁶, μὲ ἡμερομηνία 12 Μαρτίου 1770, καὶ ποὺ δημοσιεύεται στὴ συνέχεια, τὸ Γενικὸ Προβλεπτή τῆς Θάλασσας γιὰ τὸν ἀναβρασμὸ ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Κεφαλονιά καὶ γιὰ τὶς μεταναστεύσεις τῶν στασιαστῶν στὴν Πελοπόννησο. Ὁ ξεσηκωμὸς τῆς Κεφαλονιάς ἀνησύχησε ἰδιαίτερα τοὺς Βενετούς, γιὰτὶ ὁ φανατισμὸς τῶν κατοίκων ἦταν μεγάλος καὶ τὸ κίνημα εἶχε πάρει μεγάλη ἔκταση¹⁷. Μεγάλες ὁμάδες χωρικῶν κατευθύνονταν πρὸς τὴν πρωτεύουσα τρομοκρατώντας τοὺς ἐμπόρους τοῦ νησιοῦ¹⁸. Ἐνα σῶμα βενετικὸ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ λοχαγὸ Ceresa προσπάθησε, ἀλλὰ μάταια, νὰ διαλύσει τοὺς χωρικοὺς, ποὺ, μὲ τὴν ἀρχηγία μελῶν τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀννίνων καὶ τῆς οἰκογενείας Χαλιώτη, εἶχαν μετατρέψει τὸ χωριὸ Χαλιωτάτα σὲ κέντρο ἀντίστασης. Ὁ ἴδιος ὁ λοχαγὸς καὶ πολλοὶ δικοὶ του σκοτώθηκαν¹⁹. Ὁ Προβλεπτής τῆς Κεφαλονιάς δὲν μποροῦσε νὰ ἐλέγξει τὴν κατάσταση μὲ κανένα τρόπο. Σὲ γράμμα του στὸ Γενικὸ Προβλεπτή Andrea Donà, μὲ ἡμερομηνία 11 Φεβρουαρίου 1769 (1770), ἔγραφε χαρακτηριστικά: «... *Avista di cui mi sembra Cefalonia un mar agitato da violentissima tempesta...*»²⁰. Γι' αὐτὸ ὁ Γενικὸς Προβλεπτής διέταξε τὸν Patrono alle Navi, Molin νὰ πάει στὴ Κεφαλονιά μὲ 4

13. Ἀργότερα οἱ Ρῶσοι ἰσχυρίστηκαν ὅτι αὐτὸ εἶχε γίνει χωρὶς τὴ διαταγὴ τοῦ ναυάρχου, καὶ ὅτι θὰ δικαζόταν ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, Porofchin. Ἐπίσης εἶχαν παραβιαστεῖ καὶ οἱ νόμοι τῆς Sanità, γιὰτὶ τὸ πλήρωμα ἐπικοινωνήσε μὲ τοὺς κατοίκους, ἂν καὶ ἦταν σὲ κάθαρση (quarantena) Βλ. καὶ Manfroni, ὁ.π., σ. 1163-1164. Alberti ὁ.π. σ. 226.

14. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 37.

15. Ἦταν πολὺ εὐκόλο γιὰ τοὺς Ρῶσους νὰ πείσουν τοὺς Ἑπτανήσιους νὰ βοηθήσουν τοὺς ξεσηκωμένους Πελοποννήσιους, γιὰτὶ ὑπῆρχαν στενοὶ δεσμοὶ μεταξύ τους. Πολλὲς φορές οἱ Κεφαλονίτες καὶ οἱ Ζακυνθῖνοι πήγαιναν στὴν Πελοπόννησο γιὰ νὰ δουλέψουν στὰ εὐφορα χτήματά της (μετὰ ἀπὸ σεισμοὺς ἢ μὲ κανονικὲς συνθήκες). Ἄλλωστε, πολλοὶ Πελοποννήσιοι κατέφυγαν στὰ Ἐπτάνησα μετὰ τὸ 1715 (δευτέρη Τουρκοκρατία τῆς Πελοποννήσου). Γιὰ περισσότερα βλ. Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 79. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ὁ.π., σ. 66 - 67. Venturi, ὁ.π., σ. 38 - 39.

16. Archivio di Stato di Venegia (καὶ στὴ συνέχεια A.S.V.), Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 135, inserta No 2.

17. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 39 - 40.

18. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 143.

19. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 132, inserta No 4.

20. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 130, inserta No 6.

πλοία. Ἐλπίζε ὅτι ἡ ἐμφάνιση αὐτῆς τῆς δύναμης θὰ ἀνάγκαζε τοὺς κατοίκους νὰ ἀφήσουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ὑπακούσουν στὴν ἐξουσία²¹.

Ἡ κατάσταση στὴ Ζάκυνθο δὲν ἦταν καλλίτερη, παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλαν οἱ Βενετοὶ γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν τάξη. Ἦδη ὁ Ζακυνθινὸς καπετάνιος Παλικούκιας, κυβερνήτης καὶ συνιδιοκτῆτης τοῦ πλοίου «Atta» ἐξοπλισμένον μὲ 20 κανόνια καὶ μὲ πλήρωμα ἀπὸ 80 ναυτικούς, εἶχε κατεβάσει τὴ σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ εἶχε ὑψώσει τὴ ρωσική²². Πολλοὶ νησιῶτες ναύλωσαν δύο πλοῖα καὶ ἀποβιβάστηκαν στὰ Λεχαινά, στὴν περιοχὴ τῆς Γαστούνης.

Συγχρόνως μὲ τὴ Ζάκυνθο ξεσηκώθηκε καὶ ἡ Ἰθάκη. Οἱ κάτοικοί της σχεδίαζαν νὰ ἀποβιβαστοῦν στὴν ἀπέναντι ξηρὰ καὶ νὰ ἐπιτεθοῦν στοὺς Τούρκους. Ἡ ἐμφάνιση ὅμως τοῦ βενετικοῦ στόλου τοὺς ἀπότρεψε καὶ ἡ τάξη ἀποκαταστάθηκε²³.

Ἡ Σύγκλητος διέταξε τὸ Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσας Andrea Donà νὰ ἐμποδίσει μὲ κάθε τρόπο τὰ ρωσικὰ πλοῖα νὰ πλησιάσουν στὰ βενετικὰ λιμάνια, καὶ συγχρόνως νὰ πείσει τοὺς Τούρκους Διοικητὲς γιὰ τὰ φιλικὰ αἰσθήματα τῆς Βενετίας²⁴. Ἀπόδειξη τῆς φιλίας της καὶ τῆς ἀπόφασῆς της νὰ ἐμποδίσει μὲ κάθε τρόπο τὴν, τόσο ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν πολιτικὴ της, συμμετοχὴ τῶν νησιωτῶν στὸν πόλεμο, ἦταν ἡ προκήρυξη ποὺ ἔκανε ἀπ' τὴν Κέρκυρα ὁ Γενικὸς Προβλεπτής, μὲ ἡμερομηνία 12 Μαρτίου 1770. Μ' αὐτὴν ἀπαγορευόνταν αὐστηρὰ ἡ μετανάστευση τῶν ὑπηκόων, ποὺ θὰ τιμωροῦνταν μὲ δήμευση τῆς περιουσίας τους καὶ θάνατο, ἂν δὲν ὑπάκουαν. Συγχρόνως στάλθηκε μιὰ ἐγκύκλιος στοὺς Βενετοὺς ἀντιπροσώπους στὰ νησιά, ποὺ ὀριζε τὴν πιὸ αὐστηρὴ ἐπαγρύπνηση, τὴ σύλληψη τῶν ὑπόπτων καὶ τὴν κατάσχεση τῶν περιουσιῶν ἐκείνων ποὺ εἶχαν περάσει στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία²⁵. Ἦδη εἶχε δημευτεῖ, γιὰ παράδειγμα, τὸ σπίτι τοῦ καπετάνιου Παλικούκια.

Στὴν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάσταση εἶχε ἤδη δώσει πολλὰ ἀποτελέσματα. Μέχρι τὰ τέλη Μαρτίου πολλὲς σπουδαῖες θέσεις εἶχαν καταληφθεῖ καὶ οἱ τουρκικὲς φρουρὲς εἶχαν διωχτεῖ²⁶. Φυσικὸ ἐπακόλουθο τῶν ἐπιχειρήσεων ἦταν ἡ ἀρπαγὴ προϊόντων, κυρίως ἀγροτικῶν, ἀπ' τὶς περιοχὲς

21. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 326, data 1770, 17 Marzo. Manfroni, ὁ.π., σ. 1157. Alberti, ὁ.π., σ. 229.

22. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 326, data 1770, 17 Marzo. Manfroni, ὁ.π., σ. 1156 - 1158. Venturi, ὁ.π., σ. 37, 123.

23. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 130, inserte 4 καὶ 5.

24. Βλ. καὶ Manfroni, ὁ.π., σ. 1158 - 1159.

25. Manfroni, ὁ.π., σ. 1157. Alberti, ὁ.π., σ. 229. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σ. 391.

26. Βλ. καὶ ἔγγρ. Α', σὺμ. 3.

δπου πολέμουσαν, καὶ διάφορες βιαιότητες²⁷. Ὁ Βενετὸς πρόξενος τῆς Πάτρας Cesare Mesalà σὲ γράμμα του στὸν Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσης Andrea Donà ἔγραφε χαρακτηριστικά: «... *A qual numero, ed a qual segno sia ormai trascesa la felonía de' sudditi, che trasportati da insano fanatismo, cui danno il mentito titolo di religione, ma soprattutto da predominante spirito d' isnaziabile rapacità*²⁸. . .». Στὰ στρατιωτικὰ ρωσικὰ σώματα ἦταν καταταγμένοι μαζί μὲ τοὺς Πελοποννησίους καὶ πολλοὶ νησιῶτες. Στὴ Δυτικὴ Πελοπόννησο δροῦσαν, σχεδὸν ἀποκλειστικά, Ζακυνθinoὶ καὶ Κεφαλονίτες²⁹. Σῶμα Ζακυνθινῶν μὲ ἀρχηγοὺς τὸ Βασίλειο Μακρῆ³⁰, Νικόλαο Φορτούνη³¹, Ξανθόπουλο³² καὶ Θρακιώτῃ³³ κατέλαβε τὴ Γαστούνη. Ἀπ' τὴν Κεφαλονιά ἔφτασε σῶμα Κεφαλονιτῶν μὲ ἀρχηγοὺς τὸ Σπύρο Μεταξῆ³⁴, ποὺ ἔχοντας μεγάλη ἐπιρροή στὸ νησί τοὺς παρακίνησε νὰ ξεσηκωθοῦν καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, τὸν ἀδελφὸ του Ἰωάννη καὶ ἄλλους τοπικοὺς ἄρχοντες³⁵. Μαζί μὲ τοὺς Ζακυνθinoὺς καὶ ἀρκετοὺς ντόπιους πολιορκήσαν τὴν Πάτρα³⁶. Ἡ πολιορκία κράτησε 20 μέρες, μέχρι ποὺ ἦρθε γιὰ ἐνίσχυση τῆς φρουρᾶς ἓνα σῶμα Ἀλβανῶν³⁷, ποὺ δροῦσε προηγουμένως στὸ Μεσολόγγι. Οἱ πολιορκητὲς διαλύθηκαν ἀπ' τὴν φοβερὴ μανία τῶν Ἀλβανῶν, ποὺ τοὺς κατέσφαξαν καὶ συγχρόνως ἔκαψαν τὰ σπίτια καὶ ἔκαναν κάθε μορφῆς βιαιότητες³⁸. Ὅσοι Κεφαλονίτες σώθηκαν, μπῆκαν στὰ πλοῖα τους γιὰ νὰ γυρίσουν πίσω, ἀλλὰ τοὺς ἔστησαν παγίδα πειρατὲς Δουλιπινῶτες, ποὺ περιπολοῦσαν στὸ πέλαγο, καὶ πολλοὶ σκοτώθηκαν ἢ πνίγηκαν³⁹. Τὴν ἴδια τύχη εἶχαν καὶ οἱ Ζακυνθinoὶ ποὺ ἦταν στὴ Γαστούνη.

27. Βλ. καὶ Venturi, ὅ.π., σ. 42

28. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 143.

29. Τὸ περιοδικὸ *Notizie del mondo*, n. 40, 19 maggio 1770, p. 328 (Corfù, 10 e 28 aprile) εἶχε τὴν εἶδηση ὅτι: «*Si erano sollevati 10.000 cefaloniti che volevano dare a russi il loro paese, ma non gli pote' riuscire. Pertanto 6 mila di questi e 4 mila del Zante, con molti nobili, inalberate le insegne moscovite a tamburo battente sono passati in Morea e hanno preso Gastuni e Lipirgi. Molta gente di Prevesa Vonizza, Santa Maura, Tiachi e Misolongi è andata co' moscoviti in Morea e predano tutti i bastimenti turchi*». Βλ. Venturi, ὅ.π., σ. 41.

30. Ἑγγρ. Β', σημ. 3.

31. Ἑγγρ. Β', σημ. 6.

32. Ἑγγρ. Β', σημ. 4.

33. Ἑγγρ. Β', σημ. 5.

34. Ἑγγρ. Α', σημ. 4. Venturi, ὅ.π., σ. 38, 39.

35. Χιώτης, ὅ.π., σ. 463.

36. Ἑγγρ. Β', σημ. 8.

37. Ἑγγρ. Β', στ. 12 - 16 καὶ σημ. 9 τοῦ ἴδιου ἐγγράφου. Venturi, ὅ.π., σ. 42.

38. Ἑγγρ. Β', στ. 15. Venturi, ὅ.π., σ. 44.

39. Γιὰ τὶς περιπέτειες τῶν νησιωτῶν μέχρι νὰ φτάσουν στὸν τόπο τους βλ. καὶ Γριτσόπουλος, ὅ.π., σ. 90. Χιώτης, ὅ.π., σ. 467. Venturi, ὅ.π., σ. 42.

Οί Άλβανοί συνέχισαν τις λεηλασίες σέ βάρος τών ντόπιων γιά 3 μέρες. Πολλοί κάτοικοι άναγκάστηκαν νά φύγουν άπ' τόν τόπο τους και πολλοί άπ' αὐτούς πέρασαν στήν Κεφαλονιά⁴⁰, ὅπου τοὺς βοήθησαν οἱ Βενετοὶ φροντίζοντας γιά τή συντήρηση και τὸ ρουχισμό τους και διαθέτοντας ἕνα ποσὸ χρημάτων, μέχρι νά τοὺς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νά γυρίσουν στά σπίτια τους⁴¹. Ἡ πόλη και ἡ γύρω περιοχή εἶχε ἐρημωθεῖ. Ἀμέσως ἔγιναν πολλές προσπάθειες γιά τὴν ἀνασυγκρότηση τῆς Πάτρας, γιατί ἡ θέση της ἦταν ἐπικαίρη γιά τὸ ἐμπόριο⁴². Ἡδη τὸ 1773 ἡ ζωὴ στήν πόλη εἶχε πάρει τὸν παλιὸ της ρυθμὸ και τὸ λιμάνι λειτουργοῦσε ὅπως πρῶτα. Οἱ Ἄλβανοὶ ὁμως συχνὰ ἔκαναν ἐφόδους και λεηλατοῦσαν τὴν πόλη και τὴν γύρω περιοχή⁴³.

Τὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἀναφέρονταν, ὅπως ἦταν στήν πραγματικότητα, ἀπὸ τὸ βενετικὸ τύπο τῆς ἐποχῆς. Περνοῦσαν ἀπὸ αὐστηρὴ λογοκρισία μὲ σκοπὸ νά καλύψουν κάθε ἀνάμιξη τῶν Βενετῶν στίς ρωσοτουρκικὲς διαφορὲς. Οἱ πληροφορίες πὸ ἔδινε ἡ *Storia della guerra presente*, πὸ βγήκε στὴ Βενετία τὸ 1770, ἦταν προσεχτικὰ διαλεγμένες Ἀποφευγόταν κάθε ἀναφορὰ σὲ γεγονότα πὸ ἀφοροῦσαν ἄμεσα τὴ Βενετία. Οἱ ἀναταραχὲς και τὸ ξεσήκωμα τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου ἀποσιωπήθηκαν ἢ καλύφθηκαν μὲ μεγάλη προσοχή. Οἱ κινήσεις τῶν Ρώσων περιγράφονταν μὲ ἐνδιαφέρον και θαυμασμό, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες θεωροῦνταν πολὺ ἄτακτοι γιά νά ἐπιτύχουν στίς ἐπιχειρήσεις τους⁴⁴.

Τὴν ἴδια γραμμὴ ἀκολουθοῦσε και τὸ περιοδικὸ *Mercurio storico e politico* πὸ ἔβγαине στὴ Βενετία και πὸ ἦταν ἡ ἰταλικὴ μετάφραση τοῦ πιὸ σπουδαίου πολιτικοῦ περιοδικοῦ τῆς Εὐρώπης, τοῦ *Mercure historique et politique*. Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ πρωτότυπο και στὴ μετάφρασή του ἦταν ἀρκετὰ σημαντικὴ και ἀπόδειχνε τὴ προσεχτικὴ και καλυμμένη λογοκρισία πὸ γινόταν στίς πληροφορίες γιά τοὺς βενετοὺς ἀναγνώστες. Ἀναφέρονταν οἱ διάφορες συγκρούσεις χωρὶς τὴν παραμικρὴ νύξη γιά τὰ κινήματα τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου. Μόνον ὅταν οἱ νησιῶτες γύρισαν πίσω σὲ ἄθλια κατάσταση, γράφτηκε γιά τὴ συμμετοχὴ τους στίς ἐπιχειρήσεις

40. Στὸ φύλλο No 60, 28 luglio 1770, p. 493 (Venezia, 21 luglio), τοῦ περιοδικοῦ *Notizie del mondo* ἀναφερόταν ὅτι: «*Le isole venete di Cefalonia, Zante e Corfu sono state popolate da più di 20 mila persone fuggite dalla Morea e dalle vicine isole dell' Arcipelago ed è probabile che più non torneranno nelle loro rispettive città*». Οἱ πρόσφυγες ἔλπιζαν ἔτσι νά ζήσουν «*in uno stato più tranquillo, sotto le dolci e moderate leggi del nostro governo*». Βλ. και Venturi, ὅπ., σ. 42.

41. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, R. 148, f. 24r - 27r. Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 149.

42. Ἐγγρ. Β', στ. 17 - 20 και σημ. 10 τοῦ ἴδιου ἐγγράφου.

43. Γιά περισσότερα βλ. Γριτσόπουλος, ὅπ., σ. 134 - 137. Θωμόπουλος, ὅπ., σ. 509.

44. Venturi, ὅπ., σ. 42 - 43.

καὶ γιὰ τὶς περιπέτειές τους μέχρι νὰ γυρίσουν στὰ νησιά τους⁴⁵. Ἡ ὁμολογία αὐτὴ παραβίαζε τὴ μέχρι τότε «αὐστηρὴ οὐδετερότητα», ποὺ διαβεβαίωνε ὅτι τηροῦσε ἡ Βενετία, καὶ μποροῦσε νὰ ἦταν ἐπικίνδυνη γιὰ τὶς σχέσεις της μὲ τὴν Τουρκία. Γι’ αὐτὸ φρόντισε ἀμέσως νὰ διορθώσει τὴν κατάσταση. Πρῶτα ἀπ’ ὅλα ἀντιμετώπισε τὸ πρόβλημα τῶν προσφύγων ἀπ’ τὴν Πελοπόννησο, ποὺ εἶχαν περάσει στὴν Κεφαλονιά καὶ στὴ Ζάκυνθο καὶ ποὺ τοὺς εἶχε προσφέρει φιλοξενία καὶ προστασία. Οἱ Τοῦρκοι, χωρὶς ἄλλο, θὰ ζητοῦσαν ἐξηγήσεις καὶ ἴσως θὰ ἀντεκδικοῦσαν. Ἡ Σύγκλητος ἀποφάσισε τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπ’ τὰ νησιά· φυσικὰ οἱ πρόσφυγες ἀρνήθηκαν νὰ γυρίσουν στὸν τόπο τους ὑπολογίζοντας στὴ βοήθεια τῶν ντόπιων, ἂν καὶ ἡ συντήρησή τους δημιουργοῦσε πολλὰ προβλήματα. Τελικὰ δόθηκε διαταγὴ νὰ ἐκδώσουν τοὺς πρόσφυγες καὶ συγχρόνως ἄλλη μυστικὴ διαταγὴ νὰ μὴ κάνουν καμμιὰ ἐνέργεια. Οἱ Βενετοὶ ἔλπιζαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἱκανοποιοῦνταν μόνο μὲ ὑποσχέσεις, ἀπ’ τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ, ἐκείνη τὴν περίοδο, ἦταν πολὺ ἀνήσυχτοι γιὰ τὴν πορεία τῶν ρωσικῶν ἐπιχειρήσεων, γιὰ νὰ δράσουν ἐναντίον τῆς Βενετίας⁴⁶.

Πιο ριζικὰ μέτρα πῆρε γιὰ τοὺς νησιῶτες ποὺ γύρισαν πίσω. Θεωρήθηκαν ἔνοχοι μεγάλου ἐγκλήματος, γιατί ἔδρασαν ἐνάντια στὴ θέληση τῆς Δημοκρατίας, δὲν ὑπάκουσαν στοὺς νόμους της καὶ ἔβαλαν σὲ κίνδυνο τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους⁴⁷. Ἡ Σύγκλητος ἔδωσε διαταγὴ στὸ Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσας Querini νὰ συλλάβει αὐτοὺς ποὺ γύρισαν στὰ νησιά τους, κυρίως τοὺς ἀρχηγούς τους, καὶ νὰ ἐμποδίσει μὲ κάθε τρόπο νέες μεταναστεύσεις⁴⁸. Ὁ Querini πῆγε στὴ Κεφαλονιά «*con deliberata intenzione di mettere a dovere gli abitanti di quell’ isola di genio torbido ed incomodo*». Μὰ ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἦταν τόσο εὐκόλη. Ὅταν προσπάθησε νὰ συλλάβει τὸ Μεταξᾶ, ἀντιμετώπισε ἔνοπλη ἀντίσταση καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσει. Ἀνάμεσα στὶς μεγάλες οἰκογένειες τοῦ νησιοῦ ξέσπασαν νέες ταραχὲς μὲ θύμα τὴν πλούσια οἰκογένεια τῶν Σδρίν. Μάταια ὁ Querini προσπάθησε νὰ ἐπαναφέρει τὴν τάξη· «*l’ isola era in preda ad una spaventevole anarchia*». Οἱ ἀδελφοὶ Μεταξᾶ μάλιστα ἱδρυσαν στὰ Κοκολάτα ἓνα εἶδος Δικαστηρίου καὶ δὲν ἄφηναν κανένα νὰ περάσει χωρὶς νὰ πληρώσει φόρο. Ὁ Querini ἀναγκάστηκε νὰ χρησιμοποιήσει βίαια μέσα. Πολλοὶ φυλακίστηκαν, ἄλλοι τουφεκίστηκαν, καὶ ὅσοι ξέφυγαν ἢ ἔγιναν πειρατὲς ἢ ἐπικηρύχτηκαν⁴⁹.

45. Venturi, ὁ.π., σ. 46 - 47.

46. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 49 - 50.

47. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 147, f. 35r - 36v.

48. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 326, data 1770, 9 Giugno.

49. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 50 - 51.

Στό μεταξύ ἄραξε στό λιμάνι τοῦ Φισκάρδου ἓνα πλοῖο μέ καπετάνιο τὸ Γεράσιμο Καλλιγιᾶ, ναυλωμένο ἀπ' τοὺς Ρώσους, μέ πολεμικὸ ὑλικὸ γιὰ τὴν Πελοπόννησο. Ὁ καπετάνιος ξεσήκωσε πολλοὺς συγχωριανοὺς τοῦ ἀπ' τὰ Βαλσαμάτα καὶ τοὺς πῆρε μαζί του⁵⁰. Κι ὅταν ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ ἔφτασε στὴν Πελοπόννησο, πολλοὶ Κεφαλονίτες μέ ἀρχηγοὺς τὸν Πανᾶ καὶ τὸν Βαλσαμάκη ναύλωσαν δύο πλοῖα καὶ πῆγαν νὰ ἐνωθοῦν μαζί του. Ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Σπύρος Μεταξᾶς μέ 20 ὀπαδοὺς του⁵¹. Μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτά, ἦταν πολὺ περίεργη ἢ δήλωση τοῦ Ὁρλώφ, ὅτι πάρα πολλοὶ Βενετοὶ ὑπήκοοι τοῦ εἶχαν προσφέρει τὴν ὑπηρεσία τους (καὶ ἀνάφερε ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα τῶν ἀδελφῶν Μεταξᾶ, τοῦ Βασιλείου Μακρῆ καὶ τοῦ Σαντόπουλου), ἀλλὰ ὅτι αὐτὸς τοὺς εἶχε ἀπωθήσει, γιατί εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἐντιμοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι ἀπὸ πειρατὲς ἐξόριστους⁵².

Ὅταν ὁ πόλεμος ἄρχισε νὰ στρέφεται σὲ βᾶρος τῶν Ρώσων, βιάστηκαν νὰ φύγουν ἀπ' τὴν Πελοπόννησο ἐγκαταλείποντας τοὺς Ἕλληνες στὴν τύχη τους. Οἱ ἐπαναστάτες Βενετοὶ ὑπήκοοι ἔφυγαν ἀπ' τὴν Πελοπόννησο καὶ γύρισαν στὰ νησιά τους. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ζήτησαν ἀμνηστία γιὰ τὶς πράξεις τους, πού γιὰ τὴ Βενετία ἦταν ἐγκληματικές.

Τότε ἀκριβῶς ἔφτασε στὴ Βενετία μιὰ ἀναφορὰ τοῦ Βαίλου ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη, γραμμένη ἀπ' τὶς 17 Μαΐου⁵³. Ὁ Σουλτάνος θεώρησε ὑποκριτικὴ τὴ διακήρυξη τῆς οὐδετερότητας πού εἶχε κάνει ἡ Δημοκρατία. Τοῦ φάνηκε ἀδύνατο τὸ ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ ἐμποδίσει τοὺς ὑπηκόους της νὰ ἐνωθοῦν μέ τοὺς Ρώσους, ἀφοῦ εἶχε τόσα πολεμικὰ πλοῖα. Ὑποψιάστηκε ὅτι σκοπὸς τῆς Βενετίας ἦταν νὰ ὑποστηρίξει τοὺς εἰσβολεῖς καί, ἂν τὰ πράγματα πῆγαιναν καλά, νὰ συνεργαστεῖ μαζί τους γιὰ τὴν καταστροφή τῶν τουρκικῶν θέσεων στὴν Πελοπόννησο. Ἀπειλῆσε μάλιστα ὅτι «... *se la Repubblica non poteva o non voleva castigare gli abitanti degli stati suoi, non mancherebbero alla Porta i mezzi di farlo colle sue formidabili forze*⁵⁴».

Οἱ Βενετοὶ τότε ἀποφάσισαν νὰ τιμωρήσουν σκληρὰ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν, ὥστε νὰ σταματήσουν πιά τὰ κινήματα καὶ νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ τάξη, γιατί κάθε ἀργοπορία ἢ δισταγμὸς θὰ μπορούσε νὰ εἶχε μοιραῖες συνέπειες γιὰ τὶς σχέσεις τῆς Βενετίας μέ τὴν Πύλη. Δίκασαν καὶ

50. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 139.

51. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 326, data 1770, 21 Iuglio. Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 153.

52. Ἡ δήλωση αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ ἦταν ἓνα καλὸ ὄπλο ἄμυνας στὶς κατηγορίες τῶν Βενετῶν ἐναντίον τους. Ἐμεινε ὁμως ἀχρησιμοποίητη ἀπ' τοὺς κατηγορούμενους καὶ ἡ Βενετία τὴν ἀγνόησε ἐντελῶς .βλ. καὶ Manfroni, ὁ.π., σ. 1163.

53. Manfroni, ὁ.π., σ. 1166.

54. Manfroni, ὁ.π., σ. 1166.

καταδίκασαν σὲ ἐξορία, «*come avanti rei di gravissime colpe di stato*⁵⁵», τοὺς: κόντε Σπύρο Μεταξᾶ τοῦ Ἄντρεα, κόντε Ἰωάννη Μεταξᾶ ἀδελφὸ τοῦ⁵⁶, καπετὰν Λουκᾶ Βαλσαμάκη, λοχαγὸ Γιάννη Βαλσαμάκη, καπετὰν Σωτήρα Ἰνγκλέζη, καπετὰν Γρηγόριο Πανᾶ τοῦ Ἄντῶνη, Ἀναστάση Πανᾶ τοῦ Donadò, Σπύρο Πανᾶ Καπίτση τοῦ Ἀναστάση, Nadal Πανᾶ Καπίτση, Ἀναστάση Πανᾶ ἀδελφὸ του, Γεράσιμο Καλικιόπουλο τοῦ Παναγῆ καὶ καπετὰν Γεράσιμο Καλλιγᾶ τοῦ Ἀναστάση, ὅλους ἀπ' τὴν Κεφαλονιά. Ἐπίσης διέταξαν τὴ δήμευση τῶν περιουσιῶν τους καὶ τὴν κατεδάφιση τῶν σπιτιῶν τους, ἀπαγορεύοντας μάλιστα τὴν ἀνοικοδόμησή τους⁵⁷. Ἡ ἐπικήρυξη ἔγινε στὴν Κεφαλονιά ἀπὸ τὸ Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσης Pier Antonio Querini, στίς 25 Αὐγούστου 1770. Στὸ τέλος ἀναφέρονταν οἱ τόποι πού ἔγινε γνωστὴ ἡ ἐπικήρυξη: «*Fu pubblicato il promesso bando nel luogo et ora solita, e con le consuete formalità, prima nella terra di Argostoli di Cefalonia, poscia nele ville Pessade, Spartea e Caligata con universale intelligenza molti presenti et ascoltanti*».

Ὅσο γιὰ τὸ Βασίλειο Μακρῆ, δὲν πῆραν κανένα μέτρο ἐναντίον του, παρὰ μόνο ἀργότερα. Τὸ 1776 σχηματίστηκε μία δικογραφία⁵⁸ σὲ βάρος του,

55. Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφαση ὑπάρχει στὸ A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1019. Ἐπίσης στὴ σειρά Inquisitori di Stato, B. 405. Χαρακτηριστικός εἶναι ὁ τρόπος πὺ δ διατυπωνόταν ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφαση «...*siano e s' intendano banditi da questa, e da tutte le altre città, Fortezze, isole, terre e luoghi del Serenissimo Dominio, terrestri e maritimi, navigli armati e disarmati, ac etiam dall' inclita città di Venezia e Dogado definitivamente et in perpetuo. Rompendo alcuno di loro il confine e venendo uniti o separati presi, siano condotti al luogo et ora solita, dove sopra un paro d' eminenti forche resti cadauno impiccato per la gola dal Ministro di Giustizia, sirche muoja, indi il di lui cadavere resti appeso ed in sito consueto esposto con cartello al petto, che contenga il nome, cognome, padre e patria, et in appresso la seguente dichiarazione. Reo di gravissime colpe di stato. Sicchè a pubblica vista debba starvi alla total consumazione*».

56. Ὁ ἄλλος ἀδελφὸς τους Πέτρος, ἂν καὶ δὲν εἶχε πάρει μέρος στὰ γεγονότα, κατηγορήθηκε ὅτι βρισκόταν σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς ἐπαναστάτες καὶ φυλακίστηκε στὴ Βενετία γιὰ 10 χρόνια. Ὅταν ἐπέστρεψε στὴν Κεφαλονιά, κατόρθωσε νὰ πάρει πίσω μερικὰ μόνο ἀπ' τὰ κτήματα πὺ τοῦ εἶχαν δημεῦσει οἱ Βενετοί. Βλ. Βακαλόπουλος, ὅ.π., σ. 395. Χιώτης, ὅ.π., σ. 467.

57. «*Tutti li loro beni mobili, stabili, presenti, futuri di qualsivoglia sorte azzioni e ragioni in qualunque specie riguardanti loro interesse e vantaggio fatti dal mese di marzo ultimo passato in quà, et etiam li fidejcommessi loro vita durante siano e s' intendano confiscati ed applicati giusto alle leggi. La casa dominicale o altra di loro proprietà da essi abitate siano demolite sino dalli fondamenti, né possano esser più rifabricate*». A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F 1019. Inquisitori di Stato, B. 405.

58. Ἡ δικογραφία βρίσκεται στὴ σειρά Inquisitori di Stato, B. 1109, fasc. 637, Processi Criminali (1776), μὲ τὸν τίτλο: *Macri Basilio, Santopulo, Tracchiotti, Fortunini e Metaxà Spiridione per emigrazione in Morea durante la guerra Tyrco-Russa*.

μέ βάση την αναφορά του Βενετού Πρόξενου της Πάτρας Angelo Rosalem στους Inquisitori di Stato, με ημερομηνία 17 Αυγούστου 1776. Η αναφορά αυτή⁵⁹, που δημοσιεύεται στη συνέχεια, είναι μια αναδρομή στα γεγονότα της πολιορκίας της Πάτρας (1770), όπου ο Βασίλειος Μακρής ήταν αρχηγός των Ζακυνθινών μαζί με τους άλλους Ζακυνθινούς που αναφέραμε παραπάνω. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1776 ο Flaminio Corner, Inquisitore (Ανακριτής), αντιπροσωπεύοντας και τους άλλους δύο συναδέλφους του, όρισε να σχηματιστεί δικογραφία έναντι του Βασιλείου Μακρή και των άλλων αρχηγών *«coll' autorità e rito del Consiglio dei Dieci»*. Το έγγραφο αυτό στάλθηκε, όπως φαίνεται απ' τα άλλα έγγραφα που ακολουθούν, στο Γενικό Προβλεπτή της Θάλασσας, που την εποχή εκείνη ήταν ο Giacomo Nani. Ο Γενικός Προβλεπτής έπρεπε, σύμφωνα με τις οδηγίες του Ανακριτή, να εκδικάσει την υπόθεση και ν' ανακοινώσει τις αποφάσεις στο Ανώτατο Δικαστήριο. Η δίκη όμως δεν έγινε, όπως μάς πληροφορεί το επόμενο έγγραφο, με ημερομηνία 16 Αυγούστου 1779, που στάλθηκε στους Ανακριτές απ' το Γενικό Προβλεπτή Giacomo Gradenigo, υπογραμμένο απ' το γραμματέα του Pietro Vincenti Foscarini. Η παράλειψη οφειλόταν στην παρεμβολή άλλων σπουδαίων υποθέσεων, όπως αναφέρεται στο έγγραφο: *«...restò pure giacente la procedura a motivo che il ministro segretario d' essom io processore si trovò impegnato in altre importanti incombenze come ebbe a rimarcarmi nelle sue diligenti relazioni»*. Υποσχόταν στους Ανακριτές ότι θα έστελνε το γραμματέα του στη Ζάκυνθο, μόλις θα τέλειωνε τις υποθέσεις του Γραφείου του, για να ασχοληθεί με την υπόθεση Μακρή. Το επόμενο έγγραφο με ημερομηνία 9 Μαΐου 1781 στάλθηκε απ' το Γενικό Προβλεπτή Giacomo Gradenigo στους Ανακριτές. Είχαν περάσει δύο χρόνια μα ο γραμματέας του δεν είχε βρει ακόμα ευκαιρία να πάει στη Ζάκυνθο. Η αναχώρησή του φαινόταν πια υπόθεση ημερών: είχε οριστεί ακόμα και ο μισθός του, 2 zecchini την ημέρα, για δσες ημέρες θα ήταν απαραίτητο να μείνει στο νησί. Ο γραμματέας πραγματικά πήγε στη Ζάκυνθο κι έκανε τη δίκη, όπως πληροφορούσε με έγγραφό του, με ημερομηνία 1 Σεπτεμβρίου 1781, ο Γενικός Προβλεπτής Gradenigo. Είχαν όμως περάσει 5 χρόνια από τότε που το Ανώτατο Δικαστήριο είχε κρίνει ένοχο το Μακρή και είχε διατάξει να δικαστεί. Πολλά πράγματα είχαν αλλάξει και η υπόθεση είχε σχεδόν ξεχαστεί. Ο γραμματέας *«non è potuto rilevarsi le reità esposte a carico del Conte Basilio Macri, degli altri indicati, de' quali neppur era stato accennato il preciso none»*. Ο Μακρής άθωώθηκε για τις πράξεις, που πριν 5 χρόνια είχαν θεωρηθεί βαρύτατες. *«...che*

59. A.S.V., Inquisitori di Stato, B. 1109, fasc. 637. Αντίγραφο ενός τμήματος του εγγράφου υπάρχει στην ίδια σειρά, B. 405.

apparisce incolpabile la direzione di allora del detto Macri, deliberativamente determinato, che non sia più oltre proceduto in esso processo, ma anzi, riguardato fra gli spediti».

Μὲ τὴν, ἔστω καὶ καθυστερημένη, ἀθώωση τοῦ Βασιλείου Μακρῆ ἢ ὑπόθεση ἔκλεισε. Οἱ μόνοι, τελικά, ἀπ' τοὺς Ἑπτανησίους πὺ πῆραν μέρος στὰ γεγονότα τοῦ 1770 καὶ τιμωρήθηκαν ἦταν οἱ Κεφαλονίτες. Ἡ στάση ἐκείνη τῆς Βενετίας ἀπέναντι στοὺς ἐνόχους καὶ ἡ παραδειγματική τους τιμωρία ἦταν ἀκριβῶς ἡ ἀπόδειξη φιλίας πὺ ζητοῦσαν οἱ Τοῦρκοι. Ἀλλὰ ἡ κατάσταση τὴν περίοδο ἐκείνη ἦταν τέτοια, πὺ δὲν ἔφτανε μιὰ τέτοια ἀπόδειξη γιὰ νὰ τοὺς καθυστερήσει. Ἀντίθετα, ἡ ἀργοπορία τῆς Βενετίας νὰ πάρει προφυλακτικά μέτρα γιὰ τέτοιες ἀναταραχὲς ἐξηγήθηκε ἀπ' τὸ Σουλτάνο⁶⁰ σὰ μιὰ σιωπηλὴ ἄδεια στοὺς νησιῶτες ὑπηκόους τῆς νὰ ἐνεργοῦν ἐχθρικά ἐνάντια στὸ Ὄθωμανικὸ κράτος, γιὰ νὰ ἐμφανίζεται ἔπειτα ὁ βενετικὸς στόλος καὶ νὰ παίρνει τὸ μέρος τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου, ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων.

60. Βλ. καὶ Alberti, ὁ.π., σ. 230.

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α *

Α'

Κεφαλονιά

1770 Μαρτίου 12

Περίληψη: Ὁ Προβλεπτής τῆς Κεφαλονιάς Zuanne Pizzamano γράφει στοῦ Γενικοῦ Προβλεπτή τῆς Θάλασσας Andrea Donà γιά τὸν ξεσηκωμὸ τῆς Κεφαλονιάς. Χωρικοὶ μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς ἄρχοντες τοῦ νησιοῦ ἐτοιμάζονται νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο καὶ συγχρόνως φέρνουν ἀναστάτωση στοῦ νησί.

Ἀντίγραφο: A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, κ.ά. Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο τῆς πρώτης σελίδας σημειώνεται μὲ ἄλλη γραφή: Inserta No 2. Dispaccio No 135.

Copia di lettera scritta dall'Illustrissimo Signor Zuanne Pizzamano¹, Provveditor di Cefalonia, a Sua Eccellenza Andrea Donà², Provveditor General da Mar.

Era sperabile, che all' accesso delle pubbliche insegne si rimettesse l' orgasmo dell' isola, e che all' uso della pubblica forza fosse finalmente per risvegliarsi l' obbedienza con la più pronta rissorsa del Governo, quasi dissoluto in una deplorabile anarchia dal fanatismo degli abitanti e dalle contingenze de' tempi.

Ma al rumore de Russi nella Morea, al suono delle loro intraprese³, alle irruzioni del Zante, al concorso et amutinamento del Teachì per sostenerle, aggravatosi l' umore di Ceffalonia non lascia adito di promettersi alcun ritegno ò il ravelimento degli tumultuati.

Scopro aperte le comunicazioni delle indicate isole con continuati messi e temo dalla promiscuità e frequenza delle loro intelligenze, più seria l' origine e più grave il pericolo che minacciano.

Il male si rende epidemico, e scorgo per conseguenza delle sue influenze suscetibile ogni condizione di persona. A questa possibilità devo riferire la voce contestata per dalla commune persuasione, che il Conte Spiro Metaxà⁴ alla testa di trecento villici del distretto di Erisso⁵, Pilaro⁶ e Samo⁷, sia in procinto d' imbracarsi sopra un Martigao, ivi ancorato con pavione⁸ Russo alla volta della Morea.

* Τὰ ἔγγραφα δημοσιεύονται μὲ διορθώσεις στὴ στίξη, στὰ κεφαλαῖα καὶ στοῦ χωρισμὸ τῶν λέξεων. Οἱ βραχυγραφίες ἀναλύονται σιωπηρά.

Dove parimenti sento preccorsi li naviganti della pertinenza di Livatò⁹, e quasi tutta Spartea¹⁰ sotto la condotta delle principali famiglie Panà¹¹, Capizzi¹² et Andonato¹³. Se nella confusione dove attualmente si flutua fosse permesso di avanzare congetture, azzardarei di dire a vista del bollore universale, che entro il periodo di pochi giorni due terzi del contado non so quanto del popolo sia per convolare a questa duplice crozzata di religione¹⁴ e di rapina. Eppure, tale evasione anzi che rapicurare li pericoli interni della residenza, fermenta nuovi timori nell' animo di questi benemeriti cittadini. Ciascuno, ingelosito della commune soverzione e dalla impunità, che in queste franzenze si promettono li facininosi, paventa del prossimo come del proprio nemico. Il moto straordinario, che quindi ferve in Argostoli¹⁵, siccome per loro è un pronostico quasi infalibile di fatalissime eventualità, così per mè un grave soggetto di tutte le mie sollecitudini. Se alcuni della terra di Lixuri¹⁶ evacuarono le loro merci et effetti dalli magazeni, che tengono in Argostolli, paventando irreparabile forse lo spoglio. Se frà quelli, che si proddussero a ricevere carmi suffraggi di polvere, si reputarono in una malecontingenza li Signori Signori Sdrigna¹⁷ per le sicurezze rittatte, che da un grosso corpo de' villici fossero per aggredire le loro abitazi oni di campagna, non mi fù fatto nè di resistere a quelli, nè di somministrarglela a questi, per non comprometere il divieto alla prevaricazione degl' uni e per non dessituire il pressidio, riguardo agli altri del più necessario requisito, di cui attualmente è in somo difetto. Non potendo agire di fatto per la precaria amministrazione in cui fù forza di contenervi a vista delle continuate scariche, che ne contorni della residenza notturnamente rissuonano, degl' insulti riferiti al picchetto¹⁸ della Torretta, e della tronbonata¹⁹, fatta cadere fuori de' restelli²⁰ del Pallazzo²¹ contro la sentinella e la guardia, mi succede la necessità di ricorrere agl'espediti più blandi per dissimulare, che l' oggetto di questi attentanti sia destinato all' avirtimento della milizia, come altresì sembra diretto allo scoppiodidi decisive alterazioni. A questo posso non io dimenticarmi dell' opera benemerita e fruttuosa, che presta il vigile ed onorato Tenente Valerio, nel diffendere le venute del Pallazzo, nel sostenere la disciplina de soldati e nel infervorarsi a spargere le più conferenti precauzioni in difesa et a decoro de' pubblici oggetti. A contemplazione de' quali nel primo sentore della diserzione, feci divulgare un rigoroso edito, attesa l' identità delle circostanze tutto conforme a quello, che la previdenza di Vostre Eccellenze degnò suggerirmi per li Teachi, e tuttavia,

le prevaricazioni niente meno minorate arrivano esponere gli riguard dello stato, dopo di aver sovvertito e violata tanto patentamente quelli del Governo.

65 *Atterrito il mio patriotismo da un avvenire, Dio non voglia più torbido per le pubbliche convenienze. m' impulsa all' spedizione espressa del lattore delle presenti, non potendo in altro modo cooperania alla loro illesione, con che in dipendenza de' venerati suoi rescritti bacio all' E.V. umilmente le mani.*

Cefferonia li 12 Marzo 1770 S.N.

Σ Χ Ο Λ Ι Α

1. 'Ο Zuanne Pizzamano διορίστηκε Προβλεπτής τής Κεφαλονιάς στις 15 Φεβρουαρίου 1761, αλλά ανέβαλε τήν άσκηση τής θητείας του. Διορίστηκε ξανά τὸ 1767 καὶ άσκησε τὰ καθήκοντά του μέχρι τὸ 1770. Βλ. Σπ. Μ. Θεοτόκης, *'Αναμνηστικὸν τεύχος τής Παιονίου 'Αναδρομικῆς 'Εκθέσεως*, Κέρκυρα 1924, σ. 19.

2. 'Ο Andrea Dona ἦταν Γενικὸς Προβλεπτής τής Θάλασσας ἀπ' τὸ 1767 μέχρι τὸ 23 'Ιουνίου 1770. Βλ. Θεοτόκης, ὁ.π., σ. 25.

3. 'Απὸ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1770, πὸν ἔφτασε ὁ Θεόδωρος 'Ορλώφ στὸ λιμάνι τοῦ Οἰτύλου, μέχρι τὸς ἀρχῆς Μαρτίου, πὸν γράφτηκε τὸ γράμμα, ἡ δραστηριότητα καὶ οἱ ἐπιτυχίαι τῶν Ρώσων στὴν Πελοπόννησο ἦταν μεγάλες. Στρατολόγησαν τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς κατὰταξαν σὲ δύο Λεγεῶνες, 'Ανατολικὴ καὶ Δυτικὴ, ἔδιωξαν τοὺς Τούρκους ἀπ' τὴν 'Ανδρούσα, ξεσήκωσαν τοὺς κατοίκους τής Μεσσηνίας, πολιορκήσαν καὶ πῆραν τὸ Μυστρά καὶ ἄρχισαν τὴν πολιορκία τής Κορώνης. Βλ. Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 60 - 63.

4. 'Ο Κόντε Σπύρος Μεταξᾶς, γιὸς τοῦ Κόντε 'Ανδρέα Μεταξᾶ, πῆρε μέρος στὴν πολιορκία τής Πάτρας (1770) ὀδηγώντας ἓνα σῶμα συμπατριωτῶν του. 'Εξορίστηκε ἀπ' τὴν Κεφαλονιά μαζί με τὸν ἀδελφὸ του 'Ιωάννη μετὰ ἀπὸ δίκη πὸν ἔγινε ἐναντίον του. Κατέφυγαν στὴ Ρωσία, ὅπου καὶ πέθαναν (1797 - 1798). Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. Κ. Τριανταφύλλου, *'Ιστορικὸν Λεξικὸν τῶν Πατρῶν*, Πάτρα 1959, σ. 378. Θωμόπουλος, ὁ.π., σ. 493. Χιώτης, ὁ.π., σ. 463, 467. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σ. 390 - 395. Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 81. 'Επ. Κ. Μεταξᾶς, *'Ιστορία τής οἰκογενείας Μεταξᾶ ἀπὸ τὸ 1081 μέχρι τοῦ 1864 ἔτους*, 'Αθήνα 1893, σ. 65, 67 - 69. Manfroni, ὁ.π., σ. 1158, 1163. σ. 1158, 1163, ὁ.π., σ. 280. Venturi, ὁ.π., σ. 38, 39, 50 - 51, 68 - 69.

5. *Erisso* ('Ερισσος), περιοχὴ τής Κεφαλονιάς στὸ Β.Α. μέρος της. Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. 'Αντ. Μηλιαράκης, *Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας*, 'Αθήνα 1890, σ. 51 - 57.

6. *Pilaro* (Πύλαρος), περιοχὴ τής Κεφαλονιάς με παραλίες στὴν ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ θάλασσα τοῦ νησιοῦ. Γιὰ περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 49 - 51.

7. *Samo* (Σάμη), πόλη καὶ λιμάνι τής Κεφαλονιάς σὲ μιὰ ἀπ' τὸς μεγαλύτερες κοιλάδες τοῦ νησιοῦ. Γιὰ περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 46 - 49.

8. *ravione* (βεν. ravion), σημαία.

9. *Livato* (Λιβιθῶ), μιὰ ἀπὸ τὸς ὀρειότερες καὶ πλουσιότερες περιοχῆς τής Κεφαλονιάς με πολλὰ χωριά. Τὸ ἱστορικότερο ἀπ' τὰ χωριά της εἶναι ὁ 'Άγιος Γεώργιος, ὅπου καὶ τὸ βενετικὸ φρούριο. Γιὰ περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 30 - 35.

10. Spartea (ἢ Spartia, τὰ σημερινὰ Σπάρτα), χωριὸ τῆς Κεφαλονιάς, στὴν περιοχὴ τῆς Λιβαθῶς. Βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 32.

11. Ἡ οἰκογένεια Πανᾶ, σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση κατάγεται ἀπὸ τὴν ἰσπανικὴ πόλη Panades. Τὸ χωριὸ τῆς Λιβαθῶς Σπάρτα ἦταν ἡ παλιὰ κατοικία τῶν Πανάδων καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ποῦ βρίσκεται ἐκεῖ, ἦταν καθολικὴ. Λέγεται ὅτι ἀπ' τὸ 1500 ἦταν στὸ Ἀρχοντολόι τοῦ νησιοῦ, ἀλλὰ στὸ Libro d' oro δὲν ὑπάρχει μέχρι τὸ 1604. Ἡ οἰκογένεια σήμερα χωρίζεται σὲ πολλοὺς κλάδους. Γιὰ περισσότερα βλ. Ἡλ. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ. Α', Ἀθήνα 1904, σ. 498 - 515.

12. Ἡ οἰκογένεια Καμπίτση ὑπάρχει στὴν Κεφαλονιά ἀπ' τὸν 14ο αἰώνα. Γράφτηκε στὸ Libro d' Oro ἀπὸ τὸ 1593 - 1604. Κατοικοῦσε στὴν περιοχὴ τοῦ Κάστρου καὶ βοήθησε στὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἐθαγγελίστριας, ποῦ ὑπάρχει ἐκεῖ, στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα. Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. Τσιτσέλης, ὁ.π., σ. 194 - 195.

13. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Ἀντωνάτου δὲν ἔχουμε καμμιά πληροφορία.

14. Ἐνα ἀπ' τὰ σπουδαιότερα ὄπλα τῆς Ρωσίας γιὰ νὰ πείσει τοὺς Ἕλληνες νὰ ἐπαναστατήσουν ἦταν ἡ θρησκευτικὴ προπαγάνδα. Οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες ἦταν ευαίσθητοι στὸ θέμα τῆς θρησκείας καὶ οἱ Ρῶσοι τὸ ἐκμεταλλεύτηκαν κατάλληλα. Ἡ προπαγάνδα αὐτὴ, καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπίσης, ἐξακολούθησε σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου. Βλ. Manfroni, ὁ.π., σ. 1144.

15. *Argostoli* (*Ἀργοστόλι*), πρωτεύουσα τῆς Κεφαλονιάς ἀπὸ τὸ 1757. Τὸ χτίσιμο τῆς πόλης ἄρχισε ἀκριβῶς τὸ 1757, ὅταν ἦταν προβλεπτής ὁ Alberto Magno. Γιὰ περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 22 - 29.

16. *Lixouri* (*Λιξούρι*), δευτέρη μεγάλη πόλη τῆς Κεφαλονιάς. Γιὰ περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 72 - 77.

17. *Sdrigna* (*Σδρίν*), οἰκογένεια εὐγενῶν. Εἶχαν τὸν τίτλο τοῦ κόμητος. Ἔδρασαν στὴν Κεφαλονιά καὶ στὴν Κέρκυρα.

18. *pichetto* (ἰ), ὄρος στρατιωτικὸς, μικρὸ ἀπόσπασμα.

19. *trombonata* (θ), βολὴ trombone (ὄπλου πυροβόλου).

20. *restello* (-ι, ἰ., βεν.), rastello ἢ rastrello, περίφραγμα ἢ περίβολος μπροστὰ στὶς πύλες τῶν φρουριῶν.

21. *Palazzo* (ἰ.), ἡ διαμονὴ τοῦ Προβλεπτῆ.

B'

Ζάκυνθος

1776 Αυγούστου 17

Περίληψη: Αναφορά του Βενετού Προξένου της Πάτρας από τη Ζάκυνθο. Αναδρομή στα γεγονότα της πολιορκίας της Πάτρας, κατά το Ρωσοτουρκικό πόλεμο, από Κεφαλονίτες και Ζακυνθινούς. Μετά την κατάδιωξή τους από τους Άλβανούς ή κατάσταση της πόλης ήταν τραγική. Με τις προσπάθειες του Προξένου, έχοντας και τη συνδρομή του Τούρκου Καδή, αποκαταστάθηκε η τάξη, αποζημιώθηκαν οι Τούρκοι για τις καταστροφές που τους είχαν προξενήσει οι νησιώτες, και τέλος αποκαταστάθηκαν οι σχέσεις Τούρκων - νησιωτών, με αποτέλεσμα την ανεμπόδιστη εξάσκηση του εμπορίου.

Αυτόγραφο: A.S.V., Inquisitori di Stato, B. 1109, fasc. 637, χ. ά. σε όλες τις σελίδες παρά μόνο στην πρώτη υπάρχει ο αριθμός 2, που είναι ο αυξ. ά. των εγγράφων που περιέχει το fasc.

*Illustrissimo et Eccellentissimo Signore Signore Padrone Colendissimo*¹

Acceso l' incendio della guerra tra l' Imperio Ottomano e Russo, mi onorerò di riferire umilmente a Vostra Eccellenza quanto pubblico la fama, rapporto le direzioni de' sudditi isolani nella scalla di Patrasso, in quell' incontro.

Comparsi oltre diecimilla² da questa isola e da quella di Ceffalonia in Patrasso, condotti da Basilio Macri³, Santopulo⁴, Trachiotti⁵, Fortuni⁶, e dal Conte Spiro Metaxà⁷, copersi dalle insegne Russe, si 10 posero a depredare quel ricco paese, ne perdonando a sesso ho età de Turchi, con barbara ferietà tutto sacrificando alla loro barbarie ed isano furore, in brevi momenti empirono ogni casa di terrore e di miseria.

Ricoveratisi i Turchi nella Fortezza di quella città⁸ implorarono 15 il soccorso delle città circostanti, che doppo brevi giorni ed una costante difesa, combatendo anche coi bisogni più necessari alla vita, comparve di trecento Albanesi⁹, quali tutto mettendo a ferro e fuoco sloggiarono gl' isolani da Patrasso ed i Greci concorsi in loro rinforzo, desolando con quest'ultimo atto la più ricca e, forse, la più ampla 20 città del Regno della Morea, che era fatta per il concorso delle forestiere nazioni la sede del commercio¹⁰ di tutto quel ampio ed ubertosissimo Regno.

*In queste travagliose circostanze toccò a mè, Conte Angelo Ro-
salem¹¹ servo umilissimo di Vostra Eccellenza, assumere il Veneto
25 Consolato in quella scalla, ed a fronte di tali calamitose combi-
nazioni ne intrapresi intrepidamente l'aministrazione. Rissolto di
sagrificare sostanze e vita alla pubblica quiete, che poteva esser
perturbata dall' ardito attentato de sudditi, fando constare con giu-
diziosa direzione la pubblica sovrana disapprovazione e la costante
30 e sincera amicizia della Repubblica col Imperio Ottomano.*

*Preliminare delle mie direzioni in così difficili circostanze fu il
meritarmi la confidenza de comandanti, del Cadi, capo di religione,
principalmente, indi de capi delle milizie spinte in presidio di quella
Piazza, con atti di liberalità allargando la mano anche con le mili-
35 zie, che fù l' unico mezzo con qui potei condurli a riconosere la
ragione, farli dessistere dalle violenze, quando l' autorità reggia ne
suoi ministri era troppo languida per ripulsarle.*

*Resomi acetto con queste prime direzioni ai comandanti capi
delle milizie, sprezzando i pericoli a quali sempre mi esponevo, ba-
40 tendo le strade più frequentate da Turchi e dalle milizie, con modi
soavi tutti indifferentemente trattando onde esser meglio da loro
conosciuto, scortato però sempre da alcun soldato Albanese de capi
più rinomati e da qualche gianizzero de più accreditati di Patrasso,
frequentavo le case di quelli, che per la forza erano nella maggior
45 autorità nel confuso governo d' allora, senza però mai perder di vista
i reggi comandanti.*

*Con queste direzioni potei por freno al giusto irritamento della
prebe, benchè gli fosse sensibile le perdite fatte¹², non fù difficile
porla in calma apagandosi e tensendo le cose esteriori, quando massi-
50 me sia opportunamente soccorsa con qualche atto di generosità e di
assistenza.*

*Ciò che diedo maggior esercizio al mio spirito fù li ricorsi de Tur-
chi per rissarcimenti de danni loro inferiti dagl'isolani e rimettere
nella prima disciplina quella Dogana.*

55 *Assan Cassani, mercante Scuterino, fù il primo personaggio, che
compare in Patrasso ricercandomi il rissarcimento di undici milla
Zechini coll' occulto favore del comandante di quel tempo; sul qual
all' Eccellentissimo processore¹³ di Vostra Eccellenza nelle mie ri-
verenti lettere 10 Aprile 1774 S.N. e mi riuscì farlo dassistere dalla
60 pretesa col favore di Rectas Reis Dulzignotto, fù comandante di
quella nazione trista in Patrasso e deputato alla custodia di quei
mari e del golfo di Lepanto con un poderoso Sciambecco¹⁴.*

*Per lungo tempo mi fù il soggetto de rissarcimenti pretesi da Turchi di Patrasso argomento di dolorose meditazioni e di dispendi sensibili-
65 bilissimi alle circostanze del mio stato. Il favore del Cadì da me eletto con spessi atti di liberalità, pose fine a questa querella rigettando i ricorsi ne accordando illami¹⁵ agl' indolenti per portare con tale irefragabile fondamento la querella alla Porta, che poteva farsi soggetto di somme molestie all' Eccellente Bailo e dispendiosissimo,
70 forse, alla pubblica Cassa.*

*A merito della costanza del Cadì mi riuscì rimettere quella Dogana nella antica disciplina, restituire l' esazione de suoi diritti nel solo tre per cento¹⁶; a senso del concordato di pace, finalmente, restituire i sudditi dell' isole con una costante industria e vigilanza alla
75 prima confidenza coi Turchi di Patrasso, dove con sicurezza oggi esercitano il loro comerzio, senza che doppo il mio arrivo in Patrasso alcuno ne sia mai stato offeso e benchè la loro indisciplinazione provochi il risentimento talvolta de Turchi, nonostante ricorono al Console, che vogliono vindice della loro audazia*

*80 Onde niente sia occulto a Vostra Eccellenza, umiglierò d' aver fornito l' Eccellentissimo processore di sette illami tratti dal Cadilaggio¹⁷ di Patrasso ed altri della Morea, comprobandi i danni rissentiti dai sudditi per opera dei Dulzignotti; sendo concepiti in termini robusti e diffusi giova sperare, che portata la querella alla Porta
85 dall' Eccellentissimo Bailo ne siegua quel robusto provvedimento, che ponga freno a quella mal nata gente ed anche per quella parte abbino à godere i sudditi della reputata tranquillità e sicurezza.*

*Con questi riverenti riscontri spererò d' aver supplito in ogni parte al comando di cui fui onorato questa mattina da Vostra Eccel-
90 lenzaa a cui con proffonda umiltà bacio le vesti.*

Zante 17 Agosto 1776 S.N.

Di Vostra Eccellenza

*Umilissimo, devotissimo, ossequetissimo, obbligatissimo servitore
Angelo Rosalem Console Veneto in Patrasso.*

Σ Χ Ο Λ Ι Α

1. Ἡ ἀναφορά ἀπευθυνόταν στοὺς Inquisitori di Stato καὶ εἰδικὰ στὸ Flaminio Corner, ποὺ ἐξασκοῦσε τὰ καθήκοντα τοῦ Inquisitore ἐκείνη τὴν περίοδο μαζί μὲ τοὺς δύο ἄλλους συναδέλφους του, ποὺ τὰ ὀνόματά τους εἶναι ἄγνωστα.

2. Τὸ ἴδιο ἀριθμὸ νησιωτῶν ἀνέφερε καὶ ὁ Nicolò Comano, Βενετὸς πρόξενος στὴν Ἀρκαδία, στὴν ἀναφορὰ του μετὰ ἡμερομηνία 11 Ἀπριλίου 1770, στοὺς V Savii alla Mercanzia. . . *Dalle isole Zante e Ceffalonia ad onta delle pubbliche inibizioni sono arrivati nella Morea forse più di m)10.000 uomini, che à schiere investono con loro arbitrio, senza anche alla maggior parte concesso da Russi facoltà alcuna, stessamente essi succheggiano e traducono tutti li effetti e biacce delle case e magazenì, specialmente dal pingue territorio di Castuni, e se qualcuno voleva opponere usavano prepotenza. . .*). A.S.V. V Savii alla Mercanzia, B. 729. Ἀντίθετα κατὰ τὸ Manfron ἦταν «*più di mille isolani*» Βλ. Manfroni, ὁ.π., σ. 1157.

3. Ὁ Βασίλειος Μακρῆς ἦταν εὐγενὴς ἀπ' τὴ Ζάκυνθο, ποὺ ὀδήγησε σῶμα συμπατριωτῶν του στὴν Πελοπόννησο. Τὸ 1776 δικάστηκε γι' αὐτὸ μαζὶ μετὰ τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς τοῦ σώματος. Ὁ ἐκδίκηση ἐγίνε τελικὰ τὸ 1781, ὅποτε ἀθωώθηκε. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Μακρῆ, βλ. Λεωνίδα Χ. Ζῶης, *Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν Ζακύνθου*, τόμ. Α', Ἀθήνα 1963, σ. 383 - 385. Manfroni, ὁ.π. σ. 1163.

4. Santopulo, στὶς βιβλιογραφικὰς πηγὰς Ξανθόπουλος. Βλ. Χιώτης, ὁ.π., σ. 463 Manfroni, ὁ.π., σ. 1163. Δικάζεται μαζὶ μετὰ τὸ Βασίλειο Μακρῆ. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Ξανθοπούλου, βλ. Ζῶης, ὁ.π., σ. 488.

5. Γιὰ τὸν Θρακιώτη δὲν ἔχουμε καμμιά πληροφορία. Ἀναφέρεται μόνον στὴ δικογραφία.

6. Ὅταν οἱ Ζακυνθῖνοι κυρίευσαν τὴ Γαστούνη καὶ στὴ συνέχεια τὴν Ἠλεία, ὀργάνωσαν τὴ διοίκηση τῆς περιοχῆς σύμφωνα μετὰ τὸ βενετικὸ πρότυπο. Ὡς *κυβερνήτης καὶ πρεβεδοῦρος Πύργου καὶ Γαστοῦνης* διορίστηκε ὁ Νικόλαος Φορτούνης, εὐγενικῆς καταγωγῆς, ποὺ εἶχε ὀδηγήσει τοὺς Ζακυνθῖνους στὴν Πελοπόννησο μαζὶ μετὰ τὸ Βασίλειο Μακρῆ, τὸν Ξανθόπουλο καὶ τὸν Θρακιώτη. Ἀργότερα δικάστηκε μαζὶ μετὰ Μακρῆ καὶ τοὺς ἄλλους (βλ. καὶ σημ. 3). Γιὰ περισσότερες πληροφορίες, βλ. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, ὁ.π., σ. 69 - 70. Χιώτης, ὁ.π., σ. 463. Ζῶης, ὁ.π., σ. 686.

7. Ἑγγρ. Α', σημ. 4.

8. Γιὰ τὴν πολιορκία τῆς Πάτρας, βλ. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, ὁ.π., σ. 70 - 71. Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 81 - 89. Κ. Λάππας, *Ἀγία Λαύρα Καλαβρύτων*, Ἀθήνα 1975, σ. 68. Venturi, ὁ.π., σ. 42.

9. Γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς πολιορκημένους Τούρκους τῆς Πάτρας ἔφτασε ἓνα σῶμα Ἀλβανῶν, ποὺ εἶχε δράσει πρῶτα στὸ Μεσολόγγι, μετὰ ἀρχηγὸ τὸν φρούραρχο Ρίου καὶ Ἀντιρρίου Μουσταφᾶ Ἀγᾶ. Γιὰ περισσότερα βλ. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, ὁ.π., σ. 73. Χιώτης, ὁ.π., σ. 466 - 467. Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 89 - 91. Manfroni, ὁ.π., σ. 1162. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σ. 395. Θωμόπουλος, ὁ.π., σ. 493. Λάππας, ὁ.π., σ. 68. Venturi, ὁ.π., σ. 44.

10. Γιὰ τὴν ἐμπορικὴ κίνηση τοῦ λιμανιοῦ τῆς Πάτρας βλ. Βακαλόπουλος ὁ.π., σ. 492 - 493.

11. Ὁ Angelo Rosalem ἔφτασε στὴν Πάτρα τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1773, ὡς διάδοχος τοῦ Messalà, ποὺ μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς πόλης κατέφυγε στὴ Ζάκυνθο. Ἔμεινε στὸ Προξενεῖο μέχρι τὸ 1791, σύμφωνα μετὰ γραπτὰς πηγὰς, ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένα σύντομα χρονικὰ διαστήματα. Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. Θωμόπουλος, ὁ.π., σ. 509 - 516.

12. Γιὰ τὶς συμφορὰς τῶν κατοίκων καὶ τὶς δοκιμασίαις τῆς πόλης καὶ τῆς γῆρας περιουσίαις, βλ. Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 131 - 139. Θωμόπουλος, ὁ.π., σ. 494 - 511.

13. Ὁ προγενέστερος Inquisitore di Stato ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ Rosalem, ὅπως μᾶς λέει, γράμμα μετὰ ἡμερομηνία 10 Aprile 1774 S.N., πρέπει νὰ ἦταν ὁ Francesco Grimani. Βλ. A.S.V., Inquisitori di Stato, B. 138, φ. 420.

14. *sciambecco*, πλοίο με πανιά και κουπιά που χρησιμοποιούνταν στον πόλεμο έναντι των κουρσάρων, αλλά και στη μεταφορά εφοδίων, αρκετά κοινό στη Μεσόγειο. Βλ. Saverien, *Dizionario storico, teorico e pratico di marina*, Βενετία 1769, σ. 414 .

15. *illam* (-i), λέξη αραβικής προέλευσης (i'lam), πληροφορία, γνωστοποίηση, εξουσιοδότηση. Έδω σημαίνει: επιδοτήριο.

16. Με τη συνθήκη του Πασάροβιτς (1718) η Βενετία είχε το δικαίωμα του ελεύθερου λιμενισμού των πλοίων της στα τουρκικά λιμάνια, πληρώνοντας ως τελωνειακό δικαίωμα 3 % επί του φορτίου, όπως ακριβώς και οι Γάλλοι και οι Άγγλοι. Προηγουμένως πλήρωνε δασμό 5%. Βλ. και Θωμόπουλος, *δ.π.*, σ. 501. Alberti, *δ.π.*, σ. 270.

17. *Cadilaggio*, έδρα του Καδή. Έδω σημαίνει : αρχείο του Καδή.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΕΡ. ΒΛΑΣΣΗ